

Innst. S. nr. 186

(2000-2001)

Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Carl I. Hagen om å be Regjeringen utrede og fremme forslag om lovhjemmel for å kunne reise tiltale og avsi straff overfor samtlige personer i en "gjeng", samt lovhjemmel rettet mot voldelig forfølgelse

Dokument nr. 8:47 (2000-2001)

Til Stortinget

SAMMENDRAG

Stortingsrepresentant Carl I. Hagen har den 31. januar 2001 fremsatt følgende forslag:

"I

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme forslag om lovhjemmel for å kunne reise tiltale og avsi straff overfor samtlige personer i en "gjeng" som begår en straffbar handling selv om den ene eventuelle gjerningsperson ikke kan identifiseres.

II

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme bedre lovhjemmel for å reise tiltale og avsi straff for voldshandlinger, trussel om voldshandlinger og sterkt nedsettende tilrop i samband med dette og fysisk forfølgelse."

I begrunnelsen for forslaget vises det bl.a. til at gjengkriminalitet er et stadig større og voksende problem. Den unnfallenhet som er vist gjennom mange år gjør at det nå er nødvendig med strengere tiltak. Disse tiltakene er nødvendigvis ikke av den typen som man ideelt sett kunne tenke seg innført i Norge, men de må sees med bakgrunn i den alvorlige situasjon vi nå opplever med drap utført av gjenger.

Kriminelle handlinger og pøbelopptreden utført av gjenger er ofte vanskelig å oppklare. Forslagsstiller mener at hvis det ikke er mulig å avdekke hvem som utførte den konkrete kriminelle handlingen eller hvem som fremkom med straffbare tilrop og forfølgelse, bør det være straffeansvar for alle tilstedeværende i gjengen.

Dette vil øke risikoen betydelig for de som innlater seg på å være med i gjenger hvor medlemmer begår

kriminelle og straffbare handlinger. Vi vil også unngå at alle kan gå fri fra en kriminell eller straffbar handling, fordi ingen vil si hvem som utførte den faktiske handlingen.

Den tiltakende gjengkriminaliteten finner en dessverre ofte i miljøer bygget på etnisk tilhørighet eller ekstrempolitisk eller rasistisk grunnlag. Forslaget om å innføre en slik straffebestemmelse vil derfor også kunne bidra til å løse opp denne type gjenger.

KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Vidar Bjørnstad, Astrid Marie Nistad, Jan Petter Rasmussen og Ane Sofie Tømmerås, fra Kristelig Folkeparti, Finn Kristian Marthinsen og Åse Wisløff Nilssen, fra Høyre, lederen Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs, fra Fremskrittspartiet, Jan Simonsen og Jørn L. Stang, og fra Senterpartiet, Tor Nymo, viser til at Stortinget har vedtatt flere tiltak mot gjengkriminalitet de siste årene som man ennå ikke har sett effekten av. Herunder nye etterforskningsmetoder, bedre vitnebeskyttelse, økte strafferammer, utvidet bruk av varetekt og omorganiseringer i politi- og lensmannsetaten.

Komiteen viser videre til ulike tiltak fra Regjeringen, bl.a. Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (St. meld. nr. 17 (1999-2000)) og handlingsplanen Trygghet i sentrum.

I tillegg vil komiteen peke at det er flere andre tiltak som kan iverksettes for ytterligere å intensivere kampen mot gjengkriminalitet.

Fengslene bør etter komiteens oppfatning prioritere gjengmedlemmer i soningskø, slik at disse ikke kan begå ny kriminalitet mellom dom og soning. Dette kan gjøres ved at fengslene får anbefalinger fra politiet om hvem som bør prioriteres. Komiteen ber om at det gis en tilbakemelding på en slik ordning i forbindelse med statsbudsjettet for 2002.

Komiteen viser til at Riksadvokaten har pekt på at strafferammen for å bære kniv på offentlig sted bare er 3 måneder. Komiteen ber Regjeringen vurdere om ikke denne strafferammen bør økes.

Komiteen slutter seg på et generelt grunnlag til forslagsstillerens intensjon om behovet for løsninger og tiltak som kan gi en god effekt og virke preventivt på gjengdeltagelse og gjengopptreden, samtidig som tryggheten til befolkningen og politiet må ivaretas på den best mulige måte.

Men komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, kan ikke gi sin tilslutning til den bakgrunnsbeskrivelse og de løsningsforslag som Dokument nr. 8:47 (2000-2001) inneholder. Flertallet viser til brev av 1. mars 2001 fra justisministeren til komiteen angående nevnte dokument, jf. vedlegget, hvor det bl.a. påpekes at begrunnelsen i forslaget fra forslagsstilleren etterlater et feilaktig inntrykk av det som pr. i dag faktisk er gjeldende norsk rett. Hovedregelen er at medvirkning til straffbare handlinger kan straffes, men hver deltager skal vurderes individuelt i sammenhengen, og ikke tilfeldig rammes av et summarisk prinsipp om "en for alle - alle for en". Det må bevises at vedkommende har medvirket til den straffbare handlingen enten fysisk eller psykisk. Flertallet mener at kravet om bevis ivaretar et viktig og grunnleggende rettssikkerhetsprinsipp som vil kunne lede til vilkårlighet og rettsløshet om det fravikes.

Flertallet vil som justisministeren peke på at ved de fleste alvorlige forbrytelser er medvirkning nevnt direkte i straffebudet. Og selv om straffebudet ikke har noe eget tillegg om medvirkning, er ordlyden ofte så vid at den også omfatter handlinger som har preg av medvirkning. De samme strafferammer kommer da til anvendelse overfor medvirkere som for hovedmenn.

Flertallet viser også til straffeloven § 232 som har en regel om særdeles skjerpene omstendigheter i forhold til straffutmålingen, der det heter:

"Ved avgjørelse av om andre særdeles skjerpene omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på om overtredelsen er begått mot en forsvarsløs person, om den er rasistisk motivert, om den er skjedd uprovosert, om den er begått av flere i fellesskap, og om den har karakter av mishandling."

Forslagsstilleren har et positivt anliggende når han ifølge Dokument nr. 8:47 (2000-2001) vil bidra til å fjerne de oppklaringsproblemer som gir gjengene en fordel. Imidlertid mener flertallet at gjeldende lovverk ikke kan forstås som forsvar av gjengtilhørighet. De anvisninger som foreslås i dokumentet, bryter med grunnleggende krav til individuell rettssikkerhet og resultatet kan bli feilaktig idømt straff.

Flertallet understreker at den som skal kunne dømmes for delaktighet i den straffbare handlingen må ha utvist subjektiv skyld. Dette kravet forhindrer at en person kan dømmes for noe som andre har gjort eller deltatt i.

Flertallet merker seg at justisministerens utkast til ovennevnte brev til komiteen har vært forelagt Riksadvokaten, Politidirektøren, Politimesteren i Oslo og Overvåkingssjefen for uttalelse, og at samtlige går imot forslaget i Dokument nr. 8:47 (2000-2001).

Flertallet merker seg også at det heller ikke i Danmark, Sverige eller Finland finnes regler som kan sies å gi mulighet for kollektiv avstraffelse.

Når det gjelder forslagens del II, viser flertallet til kommentarer fra justisministeren i tidligere omtalte brev til komiteen.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at Høyre tidligere har foreslått en lang rekke tiltak for å bekjempe organisert kriminalitet og særlig stoppe unge forbrytere i begynnelsen av en kriminell løpebane. Blant annet har Høyre tidligere foreslått å gjeninnføre minstestraffer for gjentatte vinningsforbrytelser, at barn skal kunne underkastes tvangstiltak for å beskytte samfunnet mot kriminalitet, at foreldres økonomiske ansvar for egne barn utvides og at den kriminelle lavalder senkes.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til argumentasjonen i Dokument nr. 8:47 (2000-2001) og fremmer følgende forslag:

I

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme forslag om lovhjemmel for å kunne reise tiltale og avsi straff overfor samtlige personer i en "gjeng" som begår en straffbar handling selv om den ene eventuelle gjerningsperson ikke kan identifiseres.

II

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme bedre lovhjemmel for å reise tiltale og avsi straff for voldshandlinger, trussel om voldshandlinger og sterkt nedsettende tilrop i samband med dette og fysisk forfølgelse."

FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 1

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme forslag om lovhjemmel for å kunne reise tiltale og avsi straff overfor samtlige personer i en "gjeng" som begår en straffbar handling selv om den ene eventuelle gjerningsperson ikke kan identifiseres.

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme bedre lovhjemmel for å reise tiltale og avsi straff for voldshandlinger, trussel om voldshandlinger og sterkt nedsettende tilrop i samband med dette og fysisk forfølgelse.

KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til dokumentet og det som står foran, og råår Stortinget til å gjøre slikt

vedtak:

Dokument nr. 8:47 (2000-2001) - forslag fra stortingsrepresentant Carl I. Hagen om å be Regjeringen utrede og fremme forslag om lovhjemmel for å kunne reise tiltale og avsi straff overfor samtlige personer i en "gjeng", samt lovhjemmel rettet mot voldelig forfølgelse - bifalles ikke.

Oslo, i justiskomiteen, den 22. mars 2001

Kristin Krohn Devold
leder

Finn Kristian Marthinsen
ordfører

Jan Simonsen
sekretær

Vedlegg**Brev fra Justis- og politidepartementet v/statsråden til justiskomiteen, datert 1. mars 2001****Dok. nr. 8:47 - forslag fra stortingsrepresentant Carl I. Hagen om å be Regjeringen utrede og fremme forslag om lovhjemmel for å kunne reise tiltale og avsi straff overfor samtlige personer i en "gjeng", samt lovhjemmel rettet mot voldelig forfølgelse**

Jeg viser til komiteens brev 20. februar 2001.

1. Representanten Hagen foreslår i Dok. nr. 8:47 (2000-2001) at det innføres en mulighet for å nytte "kollektiv straff", slik at samtlige deltakere i en "gjeng" skal kunne straffes for noe som en av de andre deltakerne har foretatt seg. Forslaget bygger på den forutsetning at den som skal kunne straffes, har valgt å delta i en gjengs straffbare aktivitet, men at det er vanskelig å avdekke hvem som utførte den straffbare handlingen, for eksempel slo, stakk med kniv, fyrte av skudd, ropte skjellsord osv.
2. Etter min vurdering etterlater begrunnelsen i forslaget et feilaktig inntrykk av gjeldende rett. Det er ikke riktig at alle går fri selv om det ikke er mulig å avdekke hvem som utførte den kriminelle handling. Hovedregelen i norsk rett er at medvirkning til straffbare handlinger kan straffes. Hver deltaker skal vurderes individuelt. Det innebærer at en person kan straffes for medvirkning selv om påtalemyndigheten ikke kan bevise hvem som utførte selve handlingen. Ofte vil trolig en eller flere som blir dømt for medvirkning, i realiteten være hovedmannen.

Det er en forutsetning at medvirkning til den aktuelle forbrytelsen er straffbar. Medvirkningsansvaret rekker vidt etter norsk rett. Ved de fleste alvorlige forbrytelser er medvirkning nevnt direkte i straffebudet. Selv om straffebudet ikke har noe eget medvirkningstillegg, er ordlyden ofte så vidt at den også omfatter handlinger som har preg av medvirkning. De samme strafferammer kommer da til anvendelse overfor medvirkere som for hovedmenn. Etter omstendighetene kan medvirkeren straffes strengere enn hovedmannen. Det forhold at flere er sammen om en handling, vil kunne være et straffskjerpene moment, jf. for eksempel straffeloven § 232.

Den straffbare medvirkning kan være fysisk eller psykisk. Ved ulike fellesaksjoner vil en persons tilstedeværelse, manglende avstandtagen osv. etter omstendighetene ha styrket de øvrige deltakernes forsett. Da kan vedkommende dømmes for psykisk medvirkning såfremt han har vært klar over hva som har foregått.

Noen eksempler fra rettspraksis illustrerer at medvirkningsansvaret rekker vidt:

I dom inntatt i Rt. 1984 s. 1300 hadde domfelte vært med på å beslutte at det skulle foretas et bilbrukstyper. Senere, men før bilbrukstyperiet ble gjennomført, ga vedkommende uttrykk for at han ikke ville være med å ta bilen, men han ble likevel med i bilen. Høyesterett uttalte at den siktede i en slik situasjon klarere måtte ha distansert seg fra det straffbare forhold dersom han skulle frigjøre seg for det medvirkningsansvar han la grunnen for ved å delta i beslutningen og deretter følge med på ferden.

I Rt. 1995 s. 355 hadde en mann deltatt i et ran av en forretning der en av de medskyldige knivstakk og drepte innehaveren. Høyesterett prøvde bare straffutmålingen, men bygget på det faktum som lagmannsretten hadde funnet bevist uten å ta avstand fra lovanvendelsen. Lagmannsretten flertall uttalte at "... han ikke, da han gikk inn i forretningen, var klar over at B tok kniv med seg. Da han oppdaget kniven i Bs hånd, hadde han ikke mye tid på seg til å gripe inn, men han var klar over at situasjonen holdt på å komme ut av kontroll, slik at B kunne stikke i desperasjon og narkotisk rus og gjorde likevel intet for å avbryte ranet eller stoppe B." Mannen ble dømt til 10 års ubetinget fengsel for medvirkning til drap.

I Rt. 1998 s. 1679 ble åtte medlemmer av en MC-klubb dømt for ulovlig skjenking av alkohol i klubbens lokaler. Ingen av de dømte hadde selv foretatt skjenkingen, men de hadde ved sin tilstedeværelse som medlemmer av klubben der medlemmene på like fot (uten noe styre) bestemte hva som skulle foregå i klubbens lokaler, medvirket i lovens forstand. Skjenkingen hadde foregått i stort omfang over lengre tid uten protester fra domfelte. Høyesterett uttalte at "De tiltaltes holdning var egnet til å styrke gjerningsmennenes forsett".

Selv om medvirkningsansvaret kan strekkes langt, må det foretas en konkret bedømmelse av den enkeltes forhold. Dette betyr som sagt ikke at hendelsesforløpet må klarlegges i detalj, for eksempel hvem som avfyrte skydd. Men dersom det ikke kan bevises at en person har medvirket fysisk eller psykisk til noe straffbart, kan vedkommende heller ikke dømmes for medvirkning.

3. I forslaget har representanten Hagen trukket frem Oslo-S saken, og jeg finner det av den grunn naturlig å omtale denne saken noe nærmere. En thailender ble drept og tre andre skadet i et gjengslagsmål på Oslo-S 10. september 1995. Påtalemyndigheten tok ut tiltale mot til sammen 14 personer for fire tilfeller av legembeskadigelse med ulike straffskjerpene følger begått under særdeles skjerpene omstendigheter. Oslo byrett dømte fire for disse forholdene og frifant de ti øvrige. Retten la til

grunn at det ikke kunne føres bevis for hvem som knivstakk den som døde eller hvem som avfyrte pistolskudd. Retten la videre til grunn at de av de tiltalte som bare var til stede for å se om "noe ville skje", ikke kunne dømmes for medvirkning. Retten uttalte for eksempel følgende om tiltalte nr. 2 sin rolle:

"Retten finner etter dette ikke tilstrekkelig bevis for at A var aktiv deltager i beskadigelsen av thailenderne eller at han medvirket fysisk eller psykisk til dette. Retten har videre ikke holdepunkter for å anta at A hadde noen tanker om at hans nærvær på plataet eller at han fulgt med opp dit, hadde noen innflytelse på gjerningsmennesens beslutning om å angripe og skade thailenderne eller at han hadde tanker om at hans nærvær kunne styrke gjerningsmennesens forsett om å angripe og skade thailenderne, eller at hans nærvær på annen måte kunne bidra til at handlingen fant sted."

Selv om retten ikke hadde holdepunkter for at noen av de fire som ble domfelt selv hadde påført knivstikk eller påført skuddskade ble de domfelt for legemsbeskadigelse med døden eller alvorlig skade til følge. De som hadde deltatt aktivt i slåsskampen og derved styrket de øvrige deltagernes forsett om å angripe og beskadige thailenderne ble domfelt. Retten uttalte for eksempel følgende om tiltalte nr. 4 sitt forhold:

"Retten er etter en helhetsvurdering overbevist om at tiltalte B var en aktiv deltager i slåsskampen på Oslo S. Retten er videre overbevist om at han både fysisk og psykisk medvirket til beskadigelsen av thailenderne. Retten viser til at tiltalte hentet våpen for deretter å forfølge thailendene opp på plataet ...

Ved sin aktivitet og delaktighet fra Youngstorget til plataet foran Oslo-S, var B med på å styrke de andre gjerningsmennesens forsett om å angripe og beskadige thailenderne, samt bidro til at handlingen ble utført. Retten er overbevist om at B selv var klar over dette, så vel som han var bevisst på at heller ikke han ville ha deltatt uten at det var flere om det.

B var selv bevæpnet med kniv da han løp opp på plataet for å skade thailenderne. Retten er overbevist om at han var klar over og også så, at andre vietnamesere var bevæpnet, dels med kniv, slagvåpen og pistol. Retten er overbevist om at tiltalte og de øvrige aktive vietnamesere handlet med forsett å skade thailenderne. Retten er videre overbevist om at det i dette lå et forsett om å påføre alvorlig skade.

Retten har ikke holdepunkter for hvilke skader tiltalte selv har påført. På bakgrunn av den felles forståelsen om å beskadige thailenderne, blir han imidlertid strafferettslig ansvarlig for samtlige overtredelser som gruppens øvrige medlemmer begår, jf Rt. 1974 s 1042."

4. Innføring av kollektivt straffansvar slik representanten Hagen foreslår, ville innebære et dramatisk brudd med et grunnprinsipp i norsk strafferett om at hver enkelt deltaker må bedømmes individuelt mht. om gjerningsinnholdet i et straffebud er oppfylt, om skyldkravet er oppfylt og utmåling av straff. Endringer i denne retning vil etter min vurdering innebære at sentrale rettssikkerhetsgarantier oppgis til fordel for en tanke om at det er bedre å dømme for mange enn for få. Det er et grunnleggende prinsipp at den enkelte av oss skal dømmes for egne handlinger, og ikke for hva andre gjør. Det vil være urettferdig å straffe den som ikke har deltatt i den straffbare handlingen eller som ikke har utvist subjektiv skyld. Hensynet til forutberegnelighet taler også for egen skyld som basis for straff.

Noe annet enn å straffe for enkelthandlinger som andre gjør, er det å straffe for deltakelse i en kriminell organisasjon. Det er allerede i dag straffbart etter straffeloven § 330, som blant annet retter seg mot den som stifter eller deltar i en forening som har til formål å forøve eller oppmuntre til straffbare handlinger. I forbindelse med at det er forhandlet frem en FN-konvensjon om organisert kriminalitet vil departementet vurdere om ansvaret for å delta i kriminelle organisasjoner bør utvides.

En eventuell endring som forslagsstilleren antyder, må forbeholdes tilfeller hvor det kan bevises at den enkelte har deltatt i en gjengs kriminelle og straffbare aktivitet, jf. side 1 spalte 2 hvor forslagsstilleren uttaler et det må innføres en lovregel som fører til at man skyr gjenger "*fordi deltagelse i en gjengs kriminelle og straffbare aktiviteter kan medføre straffansvar også når et annet gjengmedlem er den utførende.*" Som det fremgår ovenfor, gjelder dette allerede langt på vei gjennom medvirkningsansvaret. En ytterligere utvidelse vil etter min vurdering være uforsvarlig og dessuten være svært vanskelig å praktisere.

En regel om at alle i en gjeng skal dømmes der det ikke kan bevises hvem som utførte den straffbare handling, uten at den enkelte gjengmedlem på forhånd var klar over at det skulle utøves en straffbar handling, kan også være i dårlig samsvar med hensyn bak folkerettslige forpliktelser. Jeg viser i den forbindelse til at all kollektiv straff for individuelle handlinger i krig er forbudt etter Genèvekonvensjonen 12. august 1949 om behandling av krigsfanger § 87 tredje ledd. Genèvekonvensjonens regel er vel så berettiget i fredstid, og har i alle fall betydning for fortolkning av andre folkerettslige forpliktelser.

Et utkast til brevet her har vært forelagt rikadvokaten, politidirektøren, politimesteren i Oslo og overvåkningssjefen for uttalelse. Alle går imot forslaget og er enige i de synspunkter som jeg gir uttrykk for.

Et tilsvarende forslag ble i oktober 1996 fremsatt i Danmark av Demokratisk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti, og fikk i tillegg støtte fra Fremskridtspartiet. Retsutvalget, som tilsvarende Justiskomiteen i Norge, avga sin innstilling i saken i mai 1999. Et flertall på 13 mot 4 medlemmer anbefalte at forslagene ble forkastet. - Det finnes i dag ikke regler som kan sies å gi mulighet for kollektiv avstraffelse i Danmark, Sverige eller Finland.

Forslagets del II om at Regjeringen bes utrede og fremme bedre lovhjemmel for å reise tiltale og avsi straff for voldshandlinger, trusler, sterkt nedsettende tilrop og fysisk forfølgelse, er ikke konkrete-

sert og begrunnet utover det som berører temaet kollektiv straff. Jeg kan likevel opplyse at vilkårene for å nedlegge besøksforbud vil bli gjennomgått og at et utvalg innen 1. september 2001 skal vurdere bedre lovregler mot etnisk diskriminering. En arbeidsgruppe vil om få dager legge fram en vurdering av om det bør foretas lovendringer for lettere å ramme rasistiske ytringer, for eksempel forbud mot bruk av visse symboler. Jeg vil også sette i gang et arbeid med å vurdere om politiet bør kunne brukt metoder for å *forebygge* straffbare handlinger som i dag kan brukes bare under etterforskning - når det er skjellig grunn til mistanke om at noen har begått en straffbar handling.